

๗ นพรธษาแรกทีเสด็จประทับ ณป่าอิสิปตตนมฤคทายวันร่วมกับพระเบญจวัคคีย์นั่นเอง ได้เกิดพระอรหันต์ชุดแรกขึ้นในพระพุทธศาสนา ๖๑ รูป ได้แก่พระเบญจวัคคีย์ ๕ รูป พระยสะกับสหายนวม ๕๕ รูป รวมทั้งพระพุทธองค์ด้วยเป็น ๖๑ รูป เมื่อเกิดมีพระอรหันต์ขึ้นแม้เพียงจำนวน ๖๑ รูป พระพุทธองค์ก็ทรงดำเนินการประกาศพระศาสนาโดยมิได้รั้งรอ โดยส่งพระสาวกแยกย้ายกันออกไปประกาศพระศาสนาไม่ซ้ำทางกัน ให้แยกย้ายกันไปทางละรูป ในการส่งพระสาวกออกไปประกาศพระศาสนาครั้งแรกนั้น พระพุทธองค์ได้ตรัสสั่งภิกษุทั้งหลายว่า “พวกเธอจงจาริกไปเพื่อประโยชน์ และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์แก่อกุลและความสุขแก่ทวยเทพ และมนุษย์” (๖/๑๒)

พุทธดำรัสนี้แสดงให้เห็นว่า พระพุทธองค์ทรงวางเป้าหมายในการประกาศพระศาสนาไว้ว่า เพื่อประโยชน์และความสุขของมวลมนุษย์ ตลอดไปถึงอมนุษย์ด้วย เท่ากับเป็นการประกาศว่า พระพุทธศาสนา คือศาสนาสำหรับมวลมนุษยชาติ ภารกิจของพุทธสาวกทั้งหลายคือการอนุเคราะห์โลก อันหมายถึงมวลมนุษยชาตินั่นเอง พระพุทธศาสนา จึงเป็นศาสนาที่มีลักษณะเป็นสากลมาตั้งแต่เริ่มแรก และเป็นศาสนาแรกในโลกที่มีการประกาศหรือเผยแพร่อย่างเป็นทางการและอย่างมีหลักการ และเป้าหมายที่แน่นอน

วัตถุประสงค์แห่งการประพาศิพรหมจรรย์ หรือการปฏิบัติพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ก็ทรงประกาศไว้ชัดเจน ดังที่ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า “พรหมจรรย์นี้ (หมายถึงพระพุทธศาสนาหรือพระธรรมวินัยที่ทรงประกาศสั่งสอน) เราประพาศิมิใช่เพื่อหลอกลวงคน มิใช่เพื่อเรียกร้องให้คนมานับถือ มิใช่เพื่อลาภสักการะหรือคำสรรเสริญ มิใช่เพื่อความเป็นเจ้าลัทธิ มิใช่เพื่อหักล้างลัทธิอื่น มิใช่เพื่อให้คนรู้ว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ที่แท้พรหมจรรย์นี้ เราประพาศิเพื่อความสำรวม เพื่อการละกิเลส เพื่อ

การคลายความกำหนัดยินดี และเพื่อความดับทุกข์”
(๓๕/๓๐๖)

พระพุทธพจน์ดังกล่าวนี้ นับเป็นการทรงประกาศหลักการและเป้าหมายของการปฏิบัติและการประกาศพระศาสนาไว้อย่างชัดเจน ดังจะกล่าวเป็นข้อๆ ให้เห็นชัดเจนดังนี้

๑. หลักการข้อที่หนึ่ง มิใช่เพื่อหลอกลวงคน หมายความว่า มิใช่เพื่อหลอกให้คนมาหลงเชื่อในสิ่งที่พระองค์ทรงสั่งสอน จะเห็นได้ว่า การสอนของพระพุทธองค์นั้น มิได้ทรงเน้นที่จะให้ผู้ฟังเชื่อ แต่ทรงเน้นในเรื่องให้ความรู้ความเข้าใจแก่ผู้ฟังในสิ่งที่ทรงสอนเป็นสำคัญ ดังที่ตรัสไว้ในโคตมสูตรว่า “เราแสดงธรรมเพื่อความรู้ยิ่งเห็นจริง...เราแสดงธรรมประกอบด้วยเหตุ...เราแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์” (๓๔/๕๔๙) โดยใจความก็คือ ทรงแสดงธรรมเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างแจ่มชัดในสิ่งที่ทรงสอน ทรงสอนประกอบด้วยเหตุด้วยผลที่ผู้ฟังสามารถคิดหรือไตร่ตรองให้เห็นจริงได้ และทรงสอนในสิ่งที่ผู้ฟังสามารถนำไปปฏิบัติให้เกิดผลจริงได้

๒. หลักการข้อที่สอง มิใช่เพื่อเรียกร้องให้คนมานับถือ หมายความว่า การประกาศพระศาสนา หรือการสั่งสอนของพระพุทธองค์นั้น มุ่งสร้างปัญญา

หรือให้ความรู้ที่ถูกต้องในสิ่งที่คนแต่ละระดับชั้นควรรู้ เพื่อนำไปเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต หรือเพื่อสร้างประโยชน์สุขให้แก่ตนเองและสังคม หน้าที่ของพระองค์ก็คือบอกหรือแสดงความจริงให้ประชาชน ได้รู้และเข้าใจอย่างถูกต้อง เมื่อพวกเขาู้และเข้าใจแล้ว พวกเขา ก็จะเห็นได้เองว่าสิ่งที่พระองค์ทรงสอน นั้นดีหรือไม่ดี มีประโยชน์หรือไม่มีประโยชน์ ควรจะนำไปปฏิบัติหรือไม่ หากพวกเขา นำไปปฏิบัติ พวกเขาก็จะได้รับประโยชน์หรือได้รับผลดีด้วยตัวเขาเอง ฉะนั้น ในการสั่งสอนของพระพุทธองค์ จึงทรงมุ่งประโยชน์ของผู้รับการสอนเป็นสำคัญ ซึ่งอาจจะเรียกได้ว่า เป็นวิธีการสอนที่มีผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง มิได้ทรงมุ่งที่จะให้ผู้เรียนหรือผู้ฟังมานับถือพระองค์ ว่าเป็นศาสดาหรือมาเป็นสาวกของพระองค์ กล่าวสั้นก็คือ ทรงแสดงธรรมหรือประกาศพระศาสนา โดยมุ่งให้ผู้ฟังเกิดปัญญา มิใช่มุ่งให้ผู้ฟังเชื่อหรือคล้อยตามพระองค์อย่างปราศจากปัญญา

ตัวอย่างของการแสดงธรรมหรือการสอนในลักษณะดังกล่าวนี้มีปรากฏให้เห็นในพระสูตรต่างๆ เป็นอันมาก

ดังเช่นในอุปาสิวัตสูตร นิคกรณฎนาฎบุตรส่งสาวกของตนชื่ออุบาสีไปเฝ้าพระพุทธเจ้า เพื่อสนทนา

หักล้างคำสอนของพระพุทธเจ้า แต่เมื่อได้สนทนาโต้ตอบกันไปมา อุบาสีจนต่อคำถามของพระพุทธเจ้า และเห็นว่าคำสอนของนิครนถ์นาฎบุตร อาจารย์ของตนนั้นเป็นความเห็นที่ผิด จึงเกิดความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า พร้อมทั้งประกาศตนเป็นอุบาสก นับถือพระรัตนตรัยตลอดชีวิต แต่พระพุทธองค์กลับมีพระดำรัสเตือนสติเขาว่า ขอให้ใคร่ครวญให้จงดีเสียก่อน แล้วจึงค่อยประกาศตนนับถือพระพุทธศาสนา เพราะคนที่มีชื่อเสียงเช่นท่านจะทำอะไรควรใคร่ครวญให้รอบคอบ (๒๐/๑๒๓)

อีกตัวอย่างหนึ่งก็คือ อปฺปนณกสูตร ซึ่งมีใจความสำคัญดังนี้

ครั้งหนึ่ง ชาวบ้านศาลาได้ยินคำเล่าลือถึงพระกิตติคุณของพระพุทธองค์ จึงพากันมาเฝ้าด้วยหวังใจว่าจะได้มีโอกาสเห็นพระอรหันต์ ซึ่งจะเป็นสิริมงคลแก่พวกตน พระพุทธองค์ได้ตรัสถามพวกเขาว่า พวกท่านชอบใจหรือศรัทธา นับถือใครเป็นศาสดา ชาวบ้านศาลากราบทูลว่ายังไม่รู้สักชอบใจหรือศรัทธา นับถือใครเป็นศาสดาเลย พระพุทธองค์จึงตรัสกับพวกเขาว่าท่านไม่นับถือใครเป็นศาสดาก็ไม่เป็นไร แต่ท่านทั้งหลายควรจะมีอปฺปนณกธรรม คือธรรมที่ไม่ผิด สำหรับเป็นหลักในการประพฤติ

ปฏิบัติเพื่อประโยชน์สุขของชีวิต แล้วจึงทรงแสดงเรื่องความมีอยู่จริงของบุญบาป เรื่องโลกหน้า เรื่องสุจริตที่ควรเว้น เรื่องสุจริตที่ควรประพฤติพร้อมทั้งเหตุผลว่าทำไมจึงควรเว้น และควรประพฤติสิ่งเหล่านั้น ตลอดถึงเรื่องการบวชตั้งแต่เบื้องต้นจนถึงบรรลุประณิพพาน (๒๐/๒๒๓)

อปินณกสูตรที่ยกมาเป็นตัวอย่างนี้ ยังให้นัยแก่เราอีกหลายประการ กล่าวคือ

ประการแรก แสดงให้เห็นถึงลักษณะการประกาศพระศาสนาของพระพุทธองค์ที่ว่า “มิใช่เพื่อเรียกร้องให้คนมานับถือ” ได้อย่างชัดเจน และแสดงให้เห็นว่า ในการแสดงธรรมหรือสั่งสอนของพระพุทธองค์นั้น ทรงมุ่งประโยชน์ของผู้ฟังเป็นสำคัญ

ประการที่สอง แสดงให้เห็นว่า หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนานั้น มิใช่เป็นคำสอนจำเพาะผู้นับถือพระพุทธศาสนาเท่านั้น แม้คนทั่วไปที่มีได้นับถือพระพุทธศาสนาก็สามารถนำไปปฏิบัติ และย่อมได้รับผลของการปฏิบัติเช่นเดียวกัน เพราะคำสอนของพระพุทธศาสนานั้นเป็นความจริงสำหรับทุกคน หรือเป็นความจริงสากล มิใช่เป็นความจริงเฉพาะกับชาวพุทธเท่านั้น ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า “เอกํ นิ สจฺจํ น ทุตฺติยมคฺคิ”

(ความจริงมีหนึ่ง ไม่มีสอง) (๒๒/๑๙๐) หมายความว่าความจริงนั้นมีลักษณะเป็นหนึ่ง คือจริงสำหรับทุกคนและทุกกาลเวลา มิใช่จริงสำหรับบางคนบางเวลา แต่ไม่จริงสำหรับบางคนบางเวลา ฉะนั้นไม่ว่าใครทำอะไรที่จริงเมื่อใด ย่อมได้รับผลที่จริงเหมือนกันเมื่อนั้น และไม่ว่าใครบรรลุถึงสิ่งที่จริง ก็ย่อมบรรลุถึงที่จริงอันเดียวกันเสมอ ตัวอย่างเช่น พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ ทั้งในอดีต อนาคต และปัจจุบัน ล้วนตรัสรู้ (คือค้นพบ) ความจริงอันเดียวกัน คืออริยสัจสี่ (๓๑/๔๔๒) เพราะฉะนั้น พระพุทธองค์จึงตรัสย้ำว่า “นเหว สจฺจานิ พหูนี นานา” (ความจริงที่แตกต่างเป็นหลายอย่างไม่มี) (๒๒/๑๙๔)

ประการที่สาม แสดงให้เห็นว่า การแสดงธรรมของพระพุทธองค์นั้น มิได้ทรงแสดงเฉพาะแก่คนที่ศรัทธานับถือพระองค์เท่านั้น แม้คนที่ไม่ศรัทธานับถือพระองค์ แต่สนใจที่จะฟังหรือสนใจที่จะรู้ พระองค์ก็ทรงแสดงให้เห็นฟังและทรงแสดงอย่างครบถ้วนบริบูรณ์เช่นเดียวกับที่ทรงแสดงแก่พุทธบริษัทอันเป็นพระบุคคลิกภาพประการหนึ่งของพระพุทธองค์ที่เรียกว่า “ทรงเคารพธรรม” คือทรงแสดงธรรมด้วยความเคารพไม่ว่าจะทรงแสดงแก่ใคร

ประการที่สี่ ชื่อนำสังเกตศึกษาในพระสูตรนี้

ก็คือ ในการแสดงธรรมหรือทรงสอนคนที่มีไข่พุทธบริษัทหรือคนที่ไม่ศรัทธา นับถือพระพุทธศาสนา นั้น ทรงสอนเรื่องอะไร และหลักธรรมที่ทรงสอนนั้น อาจถือได้ว่าเป็นหลักคุณธรรมสากล หรือหลักปฏิบัติที่สำคัญและจำเป็นสำหรับทุกคน ไม่ว่าจะ เป็นชาวพุทธหรือมิใช่ชาวพุทธ

๓. หลักการข้อที่สาม มิใช่เพื่อลาภสักการะหรือคำสรรเสริญ พระพุทธศาสนาถือว่า ลาภสักการะและคำสรรเสริญนั้นเปรียบเสมือนกิ่งและใบของต้นไม้ ผู้ที่ต้องการแสวงหาสาระ หรือแก่นของชีวิต แต่ไปติดอยู่เพียงลาภสักการะ และคำสรรเสริญ ก็เปรียบเสมือนได้แค่กิ่งและใบของต้นไม้ไปเท่านั้น ยังไม่ได้แก่นของต้นไม้ เป้าหมายของพระพุทธศาสนามีได้อยู่ที่ลาภสักการะหรือคำสรรเสริญ แต่อยู่ที่วิมุตติ คือความพ้นทุกข์ อันนับว่าเป็นสาระหรือแก่นของพระพุทธศาสนา

๔. หลักการข้อที่สี่ มิใช่เพื่อความเป็นเจ้าลัทธิ หากเราศึกษาความเป็นไปของสังคมอินเดียในยุคพุทธกาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแวดวงนักบวชซึ่งมีอยู่มากมายหลายประเภทนั้น จะเห็นได้ว่า มีคนจำนวนไม่น้อยที่บำเพ็ญตนเป็นนักบวชและพยายามประกาศตนเองหรือสถาปนาตนเองเป็นเจ้าลัทธิ แล้ว

สั่งสอนลัทธิของตนแก่ประชาชน ในยุคนั้นจึงมีเจ้าลัทธิมากมาย ที่นับว่ามีชื่อเสียงและเป็นที่เคารพนับถือของคนเป็นจำนวนมากก็คือที่เรียกกันว่าครูหก นอกจากนี้ก็ยังมีเจ้าลัทธิเล็กๆ น้อยๆ ที่คนรู้จักบ้าง ไม่รู้จักบ้างอีกมากมาย เจ้าลัทธิแต่ละคนก็พยายามสร้างคำสอนและพิธีกรรมแปลกๆ ขึ้นมาสอนประชาชน เพื่อเรียกร้องความเคารพนับถือและลาภสักการะจากประชาชน และบางทีก็มีการโต้วาทะกัน เพื่อแสดงความสามารถของตน และแสดงลัทธิของตนให้เป็นที่ประทับใจของประชาชน พฤติกรรมของเจ้าลัทธิทั้งหลายดังกล่าวแล้ว บางทีก็ก่อให้เกิดความสับสนแก่ประชาชนไม่น้อย จึงมีบ่อยครั้งที่มีผู้กราบทูลถามพระพุทธองค์ว่า บรรดาครูหรือเจ้าลัทธิทั้งหลายเหล่านั้น ใครบ้างรู้จริง ใครบ้างไม่รู้จริง หรือว่าไม่มีใครรู้จริงเลย (๑๔/๕๕๔) แต่พระพุทธองค์ไม่ทรงตอบ เพราะพระองค์ไม่ต้องการที่จะเข้าไปร่วมวงกับบรรดาเจ้าลัทธิทั้งหลายเหล่านั้น เพราะฉะนั้น พระองค์จึงทรงประกาศเป็นหลักการไว้ให้คนทั้งหลายได้รู้เลยว่า การสอนหรือการแสดงธรรมของพระองค์นั้น มิใช่เพื่อต้องการให้ใครๆ เข้าใจหรือเรียกพระองค์ว่าเป็นเจ้าลัทธิ เหมือนกับเจ้าลัทธิทั้งหลายที่มีอยู่มากมายในขณะนั้น

๕. หลักการข้อที่ห้า มิใช่เพื่อหักล้างลัทธิอื่น

หมายความว่า ในการประกาศพระศาสนาหรือการสั่งสอนประชาชนของพระพุทธองค์นั้น มิได้ทรงมุ่งที่จะหักล้างหรือโต้แย้งลัทธิศาสนาใด ดังจะเห็นได้ว่า ในการสั่งสอนของพระองค์นั้น ทรงแสดงแต่ความจริงหรือทรงแสดงแต่หลักธรรม โดยไม่ทรงพาดพิงถึงบุคคลหรือลัทธิใดๆ แม้บางครั้งจะมีผู้กราบทูลถามถึงลัทธิหรือศาสนาอื่นว่า ใครรู้จริงหรือรู้ไม่จริงดังกล่าวแล้ว พระพุทธองค์ก็ไม่ทรงตอบ แต่ทรงแสดงหลักธรรมหรือหลักการอันเป็นสาระหรือเป้าหมายของพระพุทธศาสนา คือคำสอนหรือการสั่งสอนของพระองค์ให้ฟังแทน (๑๔/๕๕๔) บางครั้งก็มีผู้กราบทูลถามว่า พระองค์ทรงดำนิหรือคัดค้านการบำเพ็ญตบะคือการปฏิบัติตามหลักการหรือวิธีการในลัทธิอื่นทั้งหมดหรือ พระพุทธองค์ก็ทรงตอบตามเป็นจริงว่า พระองค์ดำนิการบำเพ็ญตบะบางอย่าง แต่ไม่ทรงดำนิการบำเพ็ญตบะบางอย่าง คำสอนบางอย่างของสมณพราหมณ์บางพวกก็ต่างจากคำสอนของพระองค์ คำสอนบางอย่างของสมณพราหมณ์บางพวกก็ลงกันได้กับคำสอนของพระองค์ ในส่วนที่ต่างกันนั้นพระองค์ไม่ทรงกล่าวถึง แต่จะทรงกล่าวถึงแต่ส่วนที่ลง

กันได้เท่านั้น (๑๒/๑๒๑) ทั้งนี้ก็แสดงให้เห็นว่า พระพุทธองค์ไม่ทรงประสงค์ที่จะไปได้เถียงหรือสอนหักล้างลัทธิศาสนาอื่น ทรงถือว่าผิดถูกอย่างไรก็เป็นเรื่องของเขาหน้าที่ของพระองค์คือการให้ความรู้และหลักการที่ถูกต้องแก่ประชาชน เมื่อประชาชนมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องแล้ว พวกเขา ก็จะสามารถพิจารณาตัดสินได้ด้วยตนเองว่า พวกเขาควรจะเลือกเชื่อและปฏิบัติตามคำสอนของใคร นอกจากนี้ พระองค์ยังได้ทรงวางเป็นหลักการของพระพุทธศาสนาไว้ด้วย ดังปรากฏในพระโอวาทปาติโมกข์ (คือคำสอนที่เป็นหลักใหญ่) ว่า ผู้ที่เบียดเบียนคนอื่นไม่ชื่อว่าเป็นบรรพชิต ผู้ที่ทำคนอื่นให้เดือดร้อนไม่ชื่อว่าเป็นสมณะ (ผู้สงบ) การไม่กล่าวร้ายใคร และการไม่ทำร้ายผู้อื่น...นั่นคือ พระพุทธศาสนา (๑๓/๕๕)

๖. หลักการที่หก มิใช่เพื่อให้คนอื่นรู้ว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ หมายความว่ามิใช่เพื่อทำพระองค์ให้คนทั่วไปเห็นว่าหรือเข้าใจว่า พระองค์เป็นผู้วิเศษอย่างที่ว่าลัทธิทั้งหลายในยุคคนนั้นชอบอวดอ้างกัน เคยมีพราหมณ์คนหนึ่งสังเกตเห็นรอยพระบาทของพระองค์ต่างจากรอยเท้าของคนทั่วไป จึงเดินติดตามพระองค์ไป แล้วกราบทูลถามว่า ท่านเป็นเทวดา เป็นคนธรรพ์ เป็นยักษ์ หรือว่าเป็นมนุษย์

พระพุทธองค์ทรงตอบปฏิเสธทั้งนั้น เขาจึงกราบทูลถามว่า แล้วท่านเป็นใคร พระพุทธองค์จึงทรงตอบว่า เราเป็นพุทธะ เพราะเราละอาสวะทั้งหลายที่พวกเขาเหล่านั้นละไม่ได้ ได้หมดสิ้นแล้ว (๓๕/๑๓๗)

หลักการข้อนี้แสดงให้เห็นว่า พระพุทธองค์ทรงถือว่า คนทั่วไปจะมองหรือเข้าใจเราว่าอย่างไรไม่สำคัญ แต่ข้อสำคัญอยู่ที่ว่า เราให้อะไรที่ถูกต้องดีงามที่เป็นประโยชน์สุขแก่คนทั่วไปได้แค่ไหนเพียงไร

ดังนั้น พระพุทธองค์จึงทรงปฏิบัติพุทธกิจคือการสั่งสอนประชาชน โดยไม่เคยใช้อวดพระองค์ว่าเป็นใครหรือไม่เคยอวดฤทธิ์อวดเดชเพื่อให้คนเห็นว่าพระองค์เป็นผู้วิเศษ อันที่จริง พระพุทธองค์ทรงสามารถแสดงฤทธิ์ได้เป็นอันมาก ดังที่ทรงตรัสบอกแก่ภิกษุทั้งหลายอยู่เสมอ (๓๑/๑๔๔) แต่ในการทรงปฏิบัติพุทธกิจหรือกิจวัตรประจำวันของพระองค์ ดังที่ปรากฏในพุทธประวัติ นั้น จะเห็นได้ว่าแทบจะไม่ได้ใช้อิทธิปาฏิหาริย์อะไรเลย ยกเว้นในบางกรณีที่เป็นเหตุการณ์พิเศษเท่านั้น ซึ่งก็มีอยู่น้อยมาก

แม้บางครั้งจำเป็นที่จะต้องใช้อิทธิปาฏิหาริย์ เพื่อเป็นการโปรดหรืออนุเคราะห์คนบางคน ก็มักจะทรงให้พระสาวกองค์สำคัญ เช่น พระมหาโมคคัลลานะ เป็นต้น เป็นผู้แสดงแทน บางครั้งมีคนมากราบทูล

อ้อนวอนพระพุทธองค์ขอให้ทรงสั่งให้ภิกษุแสดงปาฏิหาริย์ให้ชาวเมืองดู เพื่อคนจะพากันหันมานับถือพระพุทธศาสนากันมากยิ่งขึ้น พระพุทธองค์กลับทรงแสดงให้เห็นว่า การแสดงฤทธิ์หรือการแสดงปาฏิหาริย์นั้นมิใช่สิ่งสำคัญอะไรเลย เพราะคนที่มีศรัทธาก็จะเห็นเป็นอัศจรรย์ แต่คนที่ไม่ศรัทธาก็จะเห็นเป็นเรื่องตลกเหมือนการแสดงกล เพราะนักแสดงกลก็สามารถแสดงได้ (๑๒/๒๒๙)

ด้วยเหตุผลดังกล่าวแล้ว พระพุทธองค์จึงไม่ทรงนิยมการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ พร้อมทั้งทรงมีพุทธบัญญัติห้ามมิให้ภิกษุแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ด้วย (๗/๑๕)

๗. หลักการข้อที่เจ็ด เพื่อความสำรวม
หมายความว่า พระพุทธศาสนาเป็นหลักการหรือคำสอนเพื่อฝึกหัดคนให้รู้จักสำรวม คือระวังรักษาตนให้ปลอดภัยจากสิ่งที่ชั่วทั้งหลาย ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ ดังที่ตรัสไว้ในภิกษุวัคค์ ธรรมบท เป็นต้น (๔๗/๑๓๗)

๘. หลักการข้อที่แปด เพื่อการละกิเลส
หลักการข้อนี้มีความชัดเจนในตัวเองแล้ว

๙. หลักการข้อที่เก้า เพื่อคลายความกำหนัด
ยินดี หลักการข้อนี้ก็มีความชัดเจนในตัวเองแล้วเช่นกัน

๑๐. หลักการข้อที่สิบ เพื่อความดับทุกข์ หลักการข้อนี้เป็นการสรุปและชี้ให้เห็นว่า เป้าหมายสำคัญของพระพุทธศาสนาคืออะไร ดังที่ตรัสไว้ในมหาสาโรปมทสูตรว่า พรหมจรรย์นี้มีไขมีลาภสักการะ ความสรรเสริญ ความถึงพร้อมแห่งศีล ความถึงพร้อมแห่งสมาธิ ความมีญาณทัสสนะ เป็นอันสงส์ แต่พรหมจรรย์นี้มีเจโตวิมุตติ (ความหลุดพ้นทางใจ) อันไม่แปรผัน เป็นประโยชน์เป็นแก่น เป็นที่สุด (๑๘/๕๕๕)

หากเราศึกษาพิจารณาหลักการทั้ง ๑๐ ประการที่พระพุทธองค์ได้ทรงประกาศไว้ตั้งแต่แรกเริ่มประกาศพระพุทธศาสนาดังกล่าวมานี้ให้ดี ก็จะได้เห็นว่า พระพุทธองค์ได้ทรงวางแนวทางและเป้าหมายสำหรับพุทธบริษัทไว้อย่างครบถ้วนและชัดเจน ทั้งแนวทางในการสอนและเป้าหมายในการปฏิบัติพระพุทธศาสนา และเราคงจะกล่าวได้อย่างไม่ผิดว่า หลักการทั้ง ๑๐ ประการนี้เองที่ได้ซึมซาบอยู่ในจิตสำนึกของชาวพุทธ จนกลายเป็นอุปนิสัยใจคอของชาวพุทธทั่วไปไม่ว่าเชื้อชาติใด ดังจะเห็นได้ว่าชาวพุทธทั้งที่เป็นบรรพชิตและคฤหัสถ์ ไม่มีนิสัยข่มเหงรุกรานลัทธิศาสนาอื่น ไม่มีความรู้สึกเกลียดกันลัทธิศาสนาอื่น และมีความพร้อมที่จะเป็นมิตรกับลัทธิศาสนาอื่นเสมอ นับแต่อดีตจนปัจจุบัน

ในอีกพระสูตรหนึ่ง ได้ตรัสไว้ย่อๆ ความว่า บางคนอาจจะคิดว่า พระสมณโคตมตรัส (สอน) อย่างนี้ เพราะอยากได้อันตวาสิก (คือศิษย์) เพราะอยากให้คนอื่นเคลื่อนจากอุเทศ (คือเลิกเชื่อถือลัทธิคำสอนของตน) เพราะอยากให้คนอื่นเคลื่อนจากอาชีวะ (คือเปลี่ยนจากอาชีพเดิมของตน) เพราะอยากให้คนอื่นตั้งอยู่ในอกุศลธรรม เพราะอยากให้คนอื่นเสื่อมคลายจากกุศลธรรม แต่ความจริงมิได้เป็นเช่นนั้น ใครเป็นศิษย์เป็นอาจารย์ใครก็เป็นเรื่องของเขา ใครเชื่อถือลัทธิใดก็เป็นเรื่องของเขา ใครจะมีอาชีพอย่างไรก็เป็นเรื่องของเขา ใครจะถือว่าจะไรไม่ดี (อกุศล) ก็ไม่ดีสำหรับเขา หรือว่าใครจะถือว่าจะไรดี (กุศล) ก็ดีสำหรับเขา พระองค์มิได้สอนเพราะอยากได้อันตวาสิก เพราะอยากให้คนอื่นเลิกเชื่อถือลัทธิคำสอนของตน เพราะอยากให้คนอื่นเลิกอาชีวะของตน เพราะอยากให้คนอื่นตั้งอยู่ในอกุศล หรือเพราะอยากให้คนอื่นเสื่อมคลายจากกุศล แต่พระองค์สอนธรรมเพื่อให้คนทั้งหลายปฏิบัติตามธรรม แล้วจักได้ละอกุศลธรรมที่ยังไม่ได้ละ ที่ทำให้เศร้าหมอง ที่ทำให้ก่อกบฏก่อชาติ ที่ทำให้เดือนร้อน เป็นทุกข์ เป็นปัจจัยให้เกิดแก่ ตาย (อุหมพริกสูตร ๑๕/๗๘-๗)

ข้อความในพระสูตรนี้ก็มิมีนัยเช่นเดียวกับ

พระสูตรก่อน คือเป็นการแสดงหลักการและเป้าหมายในการสอนพระศาสนาของพระพุทธองค์ว่าคืออะไร เพียงแต่เป็นการกล่าวอย่างกว้างๆ วมๆ ไม่ได้แยกแยะประเด็นเท่านั้น

ที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ หลักการทั้งหลายดังกล่าวนี้เท่ากับเป็นการประกาศ หรือกำหนดท่าทีของพระพุทธศาสนาต่อลัทธิศาสนาอื่นไว้อย่างชัดเจนอีกด้วย ฉะนั้น ตลอดประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนานับแต่เริ่มแรกจนปัจจุบัน จึงไม่เคยปรากฏว่าพระพุทธศาสนาทะเลาะกับศาสนาใดหรือรุกรานศาสนาใด แต่ตรงกันข้าม พระพุทธศาสนาเข้าไปในดินใด ก็ผสมผสานกลมกลืนจนกลายเป็นลัทธิศาสนาหรือวัฒนธรรมของดินนั้นไป และเหตุการณ์เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่มักเกิดขึ้นเป็นระยะๆ ในประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนาในดินนั้นๆ ก็คือ ถูกลัทธิศาสนาอื่นเบียดเบียนรุกรานโดยทางอ้อมบ้าง โดยทางตรงบ้างอยู่เสมอ กระทั่งในดินเดิมของพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาก็ยังต้องถอยร่นหลบหนีไปตั้งหลักปักฐานอยู่ในดินอื่น และเจริญมั่นคงอยู่ในดินนั้นๆ สืบมา ดังที่ปรากฏให้เห็นอยู่ในบัดนี้

พระพุทธรูปองค์ทรงมีท่าที ต่อลัทธิศาสนาอื่นอย่างไร

เรื่องราวที่บันทึกไว้ในพระไตรปิฎกนั้น นอกจากจะให้ความรู้เรื่องพระประวัติของ พระพุทธเจ้าและพระธรรมคำสอนของพระองค์ พร้อมทั้งความเป็นไปของพระพุทธศาสนาในครั้ง พุทธกาลแล้ว คัมภีร์พระไตรปิฎกรวมทั้งคัมภีร์ในชั้น หลังๆ มาด้วย ยังให้ความรู้เกี่ยวกับสภาพของบ้าน เมืองและสังคมของชาวชมพูทวีป หรือเรียกกันในปัจจุบันว่า อินเดียยุคโบราณอีกเป็นอันมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งสภาพของสังคมและวัฒนธรรมทาง ศาสนาของชาวอินเดียในยุคนั้น ซึ่งเรื่องนี้หากจะ ศึกษากันอย่างละเอียดละออแล้ว ก็เขียนเป็นตำรา ได้เล่มโตทีเดียว ในที่นี้ผู้เขียนจะขอกล่าวถึงเฉพาะ เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าหรือเกี่ยวข้องกับ พระพุทธศาสนาเท่านั้น และก็คงจะกล่าวได้เพียง

บางแง่บางมุมเท่านั้น

จากเรื่องราวที่ปรากฏในพระไตรปิฎกนั้น ทำให้เรามองเห็นภาพของชมพูทวีปหรืออินเดียในยุคพุทธกาลว่า เป็นดินแดนที่เต็มไปด้วยศาสนาหรือเจ้าลัทธิมากมายที่เกี่ยวจาริกกันขวักไขว่ไปมา เพื่อประกาศหรือสั่งสอนลัทธิของตนแก่ประชาชน ศาสดาหรือเจ้าลัทธิเหล่านี้ บางคนก็มีผู้คนเคารพนับถือเป็นสาวกจำนวนมาก บางคนก็มีผู้คนเคารพนับถือจำนวนน้อย เจ้าลัทธิเหล่านี้ส่วนมากก็พยายามแข่งขันกัน โดยการใช้อวดสรรพคุณของตนเองในทางต่างๆ เพื่อเรียกร้องให้ผู้คนมาเคารพนับถือ โดยมีลาภสักการะเป็นเป้าหมายสำคัญ เพราะฉะนั้น เจ้าลัทธิเหล่านี้จึงมักมีการเดินทางเคลื่อนย้ายไปเรื่อยๆ เพื่อประกาศลัทธิคำสอนของตน บางครั้งเมื่อเจ้าลัทธิต่างจาริกมาเผชิญหน้ากัน ก็มีการโต้วาทะกันเพื่อแสดงความวิเศษของลัทธิของตนให้ประชาชนได้เห็น บางทีตัวเจ้าลัทธิหรือศาสดาไม่ได้ไปโต้วาทะกันด้วยตนเอง ก็ส่งสาวกคนสำคัญของตนไปเที่ยวโต้วาทะกับเจ้าลัทธิอื่น หรือโต้วาทะกับสาวกของศาสดาอื่น เหตุการณ์เช่นนี้เป็นที่เจตนา

ของชาวอินเดียในยุคนั้น จนบางครั้งการสั่งสอนของเจ้าลัทธิทั้งหลายเหล่านั้น ซึ่งมักขัดแย้งกันหรือไม่ลงรอยกัน ก็ก่อให้เกิดความสับสนแก่ประชาชนเหมือนกัน เพราะเจ้าลัทธิแต่ละคนก็อวดอ้างตนว่าเป็นผู้รู้จริงหรือเป็นพระอรหันต์ และอวดอ้างว่า คำสอนหรือลัทธิของตนถูกต้อง คำสอนหรือลัทธิอื่นล้วนเป็นเท็จหรือไม่ถูกต้อง แต่ว่าแต่ละลัทธิก็ไม่เหมือนกันเลย จนพวกเขาไม่รู้ว่าจะเชื่อใครดี

พระพุทธเจ้าเมื่อทรงตรัสรู้อนุตรสัมโพธิญาณ ประกาศพระองค์เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น มีพระชนมายุเพียง ๓๕ พรรษา นับว่าเป็นศาสดาที่มีอายุน้อยที่สุดในยุคนั้น บรรดาเจ้าลัทธิที่สำคัญๆ ทั้งหลายในยุคนั้น โดยเฉพาะที่มีชื่อเสียงคนนับถือกันว่าเป็นคณาจารย์หรือเจ้าลัทธิใหญ่หกคน คือ ปุณณกัสสปะ มักขลิโคศล นิครนถ์นาฏบุตร ลัญชัยเวลัฏฐบุตร ปุทฺธกัจจายณะ และอชิตเกสภัมพล นั้น ล้วนมีอายุแก่กว่าพระพุทธเจ้าทั้งนั้น และเป็นเจ้าลัทธิที่มีชื่อเสียงมานาน มีผู้คนนับถือกันอย่างกว้างขวาง ฉะนั้น การอุบัติขึ้นของพระพุทธเจ้าซึ่งประชาชนในยุคนั้นรู้จักกันในนามว่า พระสมณ-

โคดม (คือเรียกชื่อตามพระโคตรหรือสกุลของพระองค์) จึงเป็นที่เล่าลือกันมาก กิตติศัพท์ของพระองค์ที่เป็นที่เล่าลือกันในหมู่ประชาชนก็คือ พระองค์ทรงเป็นพระอรหันต์ ทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ซึ่งเป็นคุณวิเศษที่เจ้าลัทธิทั้งหลายชอบอวดอ้างกับประชาชนในอินเดียยุคนั้น พระพุทธองค์ทรงประกาศความเป็นพุทธะของพระองค์ ต่อสาธารณชนอย่างอาจหาญดังที่ท่านใช้สำนวนว่า ทรงบรลือสีหนาท คือเปรียบเทียบเสมือนราชสีห์ (สิงห์โต) ที่ถือกันว่าเป็นเจ้าป่า แผลเสียงคำรามก้องไปทั่วป่าโดยไม่เกรงกลัวใคร กระทั่งครั้งหนึ่ง พระเจ้าปเสนทิ แห่งประเทศโกศล (ซึ่งนิยมเรียกกันว่า พระเจ้าปเสนทิโกศล) ได้มาเฝ้าพระพุทธองค์ ณ พระเชตวันวิหาร ชานกรุงสาวัตถี ในประเทศโกศลนั้น แล้วกราบทูลถามพระพุทธองค์ว่า พระพุทธองค์ได้ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ หรือว่าทรงเป็นสัมมาสัมพุทธะหรือ พระพุทธองค์ทรงตอบยืนยันว่า ทรงเป็นสัมมาสัมพุทธะ พระเจ้าปเสนทิโกศลจึงกราบทูลด้วยความประหลาดพระทัยว่า คณาจารย์ทั้งหลาย มีปุณณกัสสปะเป็นต้น ซึ่งล้วนเป็นเจ้าลัทธิใหญ่

ทั้งบวชมานานและมีอายุแก่กว่าพระองค์ ยังไม่มีใครกล้าประกาศตนว่าเป็นสัมมาสัมพุทธะ หรือว่าได้บรรลุอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ เหตุไฉนพระองค์ซึ่งทั้งยังหนุ่มและบวชได้ไม่นาน จึงทรงกล้าประกาศพระองค์ว่าเป็นสัมมาสัมพุทธะ พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า ของ ๔ อย่างที่ใครๆ ไม่ควรดูหมิ่นว่าเล็กน้อย คือ ๑) กษัตริย์ ไม่ควรดูหมิ่นว่ายังทรงพระเยาว์ ๒) วุฒิชัย ไม่ควรดูหมิ่นว่าตัวเล็ก ๓) ไฟ ไม่ควรดูหมิ่นว่าเล็กน้อย ๔) ภิกษุ ไม่ควรดูหมิ่นว่ายังหนุ่ม (๒๔/๔๐๖-๘)

พระอรรถกถาจารย์ขยายความของเรื่องราวที่ปรากฏในพระสูตรที่อ้างมาข้างต้นนี้ว่า พระเจ้าปเสนทิโกศลเคยสนทนาและตรัสถามบรรดาเจ้าลัทธิทั้งหลายเหล่านั้นว่า ท่านได้ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้วหรือ ปรากฏว่าบรรดาเจ้าลัทธิเหล่านั้น ไม่มีใครกล้ายืนยันว่าตนได้บรรลุอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ เพราะเกรงว่าหากยืนยันแล้วเกิดตอบปัญหาบางอย่างพลั้งพลาดไป ก็อาจจะถูกพระราชากริ้วและลงโทษอย่างรุนแรง แต่เมื่อเจ้าลัทธิเหล่านั้นมาบอกเล่าแก่สาธุศิษย์ของตน

กลับบอกว่าที่พวกตนไม่ยืนยันกับพระราชาว่าพวกตนเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ หรือว่าได้ตรัสรู้ อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ก็เพราะเกรงว่าหากพระราชาไม่เชื่อหรือขัดพระทัยในสิ่งที่พวกตนกราบทูล ก็จะเป็นบาปเป็นกรรมแก่พระราชาเอง ฉะนั้น จึงกราบทูลพระราชาไปว่าพวกตนไม่ได้เป็นสัมมาสัมพุทธะเพื่อเป็นการตัดปัญหา แต่เมื่อพระเจ้าปเสนทิโกศลมากราบทูลถามพระพุทธรองค์ พระพุทธรองค์กลับทรงประกาศความเป็นสัมมาสัมพุทธะของพระองค์อย่างองอาจ จึงทำให้พระเจ้าปเสนทิโกศลแปลกพระทัยมาก และเมื่อทรงสดับคำสอนที่พระพุทธรองค์ทรงแสดงแล้ว ก็ทรงประกาศตนเป็นอุบาสกคือนับถือพระพุทธศาสนา

เรื่องราวที่ปรากฏในพระสูตรที่ยกมานี้แสดงว่าคงเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเมื่อพระพุทธรองค์ตรัสรู้ใหม่ๆ และแสดงให้เห็นว่าพระเจ้าปเสนทิโกศลทรงนับถือพระพุทธศาสนามาแต่เริ่มแรก และพระองค์คงได้มีส่วนอย่างสำคัญในการทำให้กรุงสาวัตถีกลายเป็นฐานที่มั่นของพระพุทธศาสนามาจนตลอดพระชนมชีพของพระพุทธรเจ้า และตลอด

พระชนมชีพของพระองค์เองด้วย เพราะพระเจ้าปเสนทิโกศลกับพระพุทธรเจ้านั้นมีพระชนมายุเท่ากัน แต่พระเจ้าปเสนทิโกศลสวรรคตก่อนพระพุทธรเจ้าปรินิพพาน

การอุบัติขึ้นของพระพุทธรเจ้านั้นนับว่าสันตะเทือนวงการศาสนาของอินเดียในยุคหนึ่งไม่น้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสันตะเทือนต่อสถานภาพของบรรดาเจ้าลัทธิทั้งหลายเป็นอันมาก เพราะการอุบัติขึ้นของพระพุทธรเจ้าเป็นเหตุให้บรรดาเจ้าลัทธิเก่าแก่ทั้งหลายเสื่อมลาภสักการะ และเสื่อมบริวาร คือจำนวนคนที่เคารพนับถือลดน้อยลง ดังที่ในพระบาลีให้สำนวนเปรียบเทียบให้เห็นเป็นรูปธรรมว่า ดังแสงหนึ่งน้อยเมื่อพระอาทิตย์ขึ้น ฉะนั้น (๑๑/๑๔๐) แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า บรรดาเจ้าลัทธิที่มีชื่อเสียงดังกล่าวเหล่านั้น นิครนถ์นาฏบุตรคนเดียวเท่านั้นที่มีเรื่องราวเกี่ยวข้องกับพระพุทธรเจ้ามากที่สุด แทบจะกล่าวได้ว่าเป็นคู่แข่งคนสำคัญของพระพุทธรเจ้าทีเดียว ถึงกับบางครั้งมีการส่งสาวกของตนไปคอยราวีพระพุทธรเจ้า เพื่อทำลายเกียรติยศชื่อเสียงของพระพุทธรเจ้า แต่ไม่ปรากฏว่าเจ้าลัทธิคนใดเคย

เผชิญหน้ากับพระพุทธเจ้าโดยตรง มีแต่สงฆ์สาวก
ของตนเข้าไปสนทนาหรือโต้วาทะกับพระพุทธเจ้า
เท่านั้น นิคกรณนิกายบุตรเพียงคนเดียวเท่านั้นที่เคย
โต้วาทะกับสาวกของพระพุทธเจ้า คือจิตตคฤหบดี
และก็เพียงครั้งเดียวเท่านั้น (๒๓๑/๑๖๕-๖)

เรื่องที่น่าศึกษาก็คือ พระพุทธเจ้าทรงมีท่าที
ต่อศาสนาอื่นๆ และลัทธิศาสนาอื่นอย่างไร ใน
พระไตรปิฎกมีกล่าวถึงลัทธิศาสนาอื่นได้มาก รวม
ทั้งกล่าวถึงศาสดาหรือเจ้าลัทธิคนสำคัญๆ ของ
อินเดียยุคนั้นได้มากเช่นกัน แต่ส่วนใหญ่เป็นการ
กล่าวถึงในลักษณะที่มีผู้นำเรื่องราวของลัทธิศาสนา
และเจ้าลัทธิเหล่านั้นมากราบทูลถามพระพุทธองค์
เพื่อขอความเห็นของพระองค์ว่าทรงมีพระมติ
เกี่ยวกับลัทธิและเจ้าลัทธิเหล่านั้นอย่างไร ดังจะ
ได้นำบางเรื่องมาแสดงพอเป็นตัวอย่าง

ครั้งหนึ่ง พราหมณ์ชื่อปิงคลโกจจะเข้าไปกราบ
ทูลถามพระพุทธองค์ว่า เจ้าลัทธิที่สำคัญ ๖ คน
ในยุคนั้นที่นิยมเรียกกันว่า ครุหก ได้แก่ ปุรณกัสสปะ
มักขลิโคสาล อชิตเกสกะมพล ปุทฺธกัจจายนะ
ลัญชัยเวลล์ภุบุตร และนิครนถ์นาฏบุตร ใครรู้จริง

หรือไม่มีใครรู้จริงเลย หรือว่าบางคนรู้จริง บางคน
ไม่รู้จริง พระพุทธองค์ไม่ทรงตอบ แต่ทรงแสดงเรื่อง
สาระหรือเป้าหมายในการปฏิบัติพระพุทธศาสนา
ให้เขาฟังว่า เป้าหมายของพระพุทธศาสนาไม่ได้
อยู่ที่การได้ลาภสักการะและคำสรรเสริญ แต่อยู่ที่
เจโตวิมุตติ คือความหลุดพ้นทางใจ หรือความดับทุกข์
(จุฬาสาริปมสูตร ๑๘/๕๕๘)

ข้อความในพระสูตรนี้แสดงให้เห็นว่า ในการ
ประกาศพระศาสนาของพระพุทธองค์นั้นไม่มีพระ
ประสงค์จะกล่าวทับถมใคร หรือกล่าวอวดอ้าง
พระองค์ว่าวิเศษกว่าใครๆ เรื่องความคิดเห็นหรือ
การสอนของเจ้าลัทธิทั้งหลาย ซึ่งมีอยู่มากมายใน
อินเดียยุคนั้น จะผิดถูกชั่วดีอย่างไร พระองค์ทรง
ถือว่าเป็นเรื่องของเขา ไม่ใช่หน้าที่ของพระองค์ที่จะ
ต้องไปคอยจับผิด หรือไปคอยตัดสินว่าใครผิด
ใครถูก หรือว่าใครรู้จริง ใครไม่รู้จริง ประชาชนซึ่งเป็น
ผู้รับการสอนหรือรับฟังลัทธิเหล่านั้นต่างหาก ที่จะ
เป็นผู้ตัดสินเองว่าลัทธิใดผิดลัทธิใดถูก ฉะนั้น
บางครั้งเมื่อมีผู้มากราบทูลว่าพวกเขาสับสนสงสัย
ในลัทธิต่างๆ เหล่านั้นจนไม่รู้ว่าจะเชื่อใครดี พระ

พุทธองค์จึงทรงแนะนำว่า ควรใช้ปัญญาของตนพิจารณาไตร่ตรองให้ถ่องแท้ด้วยตนเอง ดังทรงแนะนำชาวเกสปุตตนิคมเป็นตัวอย่างกล่าวคือ

ครั้งหนึ่ง ชาวเกสปุตตนิคมพากันมาเฝ้าและกราบทูลถามพระพุทธองค์ว่า มีเจ้าลัทธิมากมายหลายคนผ่านมาที่นิคมของพวกเขา แล้วเจ้าลัทธิเหล่านั้นต่างก็อวดอ้างว่าลัทธิของตนเท่านั้นถูกต้องเป็นจริง ส่วนลัทธิของคนอื่นเป็นเท็จทั้งนั้น กระทั่งพวกเขาสับสนไปหมดไม่รู้ว่าจะเชื่อใครดี แทนที่พระพุทธองค์จะตรัสตอบว่าลัทธิของใครผิดลัทธิของใครถูก แต่กลับทรงแนะนำว่า การที่พวกเขาสงสัยในเรื่องที่น่าสงสัยนั้น ดีแล้ว แล้วทรงแสดงหลักการเรื่องความเชื่อ ว่า เราไม่ควรเชื่อเพียงเพราะเขาสอนหรือปฏิบัติต่อๆ กันมา หรือเชื่อไปตามที่คิดเดาเอาเอง เป็นต้น แต่ควรพิจารณาใคร่ครวญด้วยปัญญาของตนให้ถ่องแท้เสียก่อนว่า อะไรดีอะไรชั่ว สิ่งเหล่านี้เมื่อนำไปปฏิบัติแล้วให้ผลอย่างไร จนเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดี ปฏิบัติแล้วได้รับผลดี จึงค่อยเชื่อ

(กาลามสูตร ๓๔/๓๓๗)

บางครั้งเมื่อทรงกล่าวถึงเจ้าลัทธิหรือศาสนาอื่น

พระองค์ก็ทรงกล่าวอย่างเป็นกลางๆ คือไม่ทรงระบุบุคคล ดังเช่นในสันทกสูตร ทรงกล่าวถึงศาสนา ๔ ประเภท ว่าเป็นศาสนาที่ผู้ฉลาดไม่ควรอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ด้วย เพราะการอยู่ประพฤติพรหมจรรย์กับศาสนาดังกล่าวเหล่านี้ ไม่สามารถทำให้พ้นทุกข์ได้ ศาสนา ๔ ประเภทดังกล่าวนี้คือ

- ๑) ศาสนาประเภทที่อ้างตนว่าเป็นสัพพัญญู ทั้งเวลาหลับและเวลาตื่น (สพฺพญฺญู สพฺพทสฺสุวํ)
- ๒) ศาสนาประเภทสอนตามตำราที่สั่งสอนหรือเชื่อถือกันสืบๆ มา (อนุสฺสุวํ อนุสฺสุวสฺสจฺจ)
- ๓) ศาสนาประเภทนักคิด นักปรัชญา ที่สั่งสอนไปตามความคิดความเข้าใจของตนเอง (ตฤกฺกํ วิมฺมสิ)
- ๔) ศาสนาประเภทหลุดจากลัทธิโลกไปมา ไม่มีหลัก เพราะความเขลาของตนเอง (มนุทโมมุท)

(สันทกสูตร ๒๐/๕๒๔)

โดยใจความก็คือ ศาสนาทั้ง ๔ ประเภทนี้ ไม่ใช่ผู้จริง ฉะนั้น ลัทธิคำสอน (ที่เรียกว่าพรหมจรรย์) ของศาสนาเหล่านี้ เมื่อประพฤติปฏิบัติตามจึงไม่มีผลใดๆ คือไม่อาจทำให้ผู้ปฏิบัติพ้นทุกข์ได้ การที่ตรัสเช่นนั้น ไม่เป็นการโจมตีใครหรือว่าร้ายใคร

เพราะเป็นการแสดงหลักการในเรื่องศาสนาหรือผู้สอนว่า ศาสนาหรือผู้สอนประเภทใดที่ไม่ควรนับถือปฏิบัติตาม เพราะไม่ก่อให้เกิดคุณประโยชน์อันใดแก่ผู้ปฏิบัติ ส่วนเจ้าลัทธิคนใดจะจัดอยู่ในศาสนาประเภทใดหรือไม่ นั่นแล้วแต่ผู้ฟังจะใช้สติปัญญาของตนเองพิจารณาตัดสินเอาเอง

เมื่อทรงกล่าวถึงลัทธิศาสนาอื่น ก็ทรงกล่าวอย่างเป็นกลางๆ เช่นกัน กล่าวคือ ทรงกล่าวถึงในลักษณะที่เป็นการแสดงให้เห็นว่า คำสอนหรือหลักการประเภทใดเป็นคำสอนที่ไม่ก่อคุณประโยชน์หรือไม่อาจทำให้ผู้ปฏิบัติตามพันทุกข์ได้ โดยไม่ทรงระบุหรือพาดพิงว่าเป็นลัทธิคำสอนของใคร ดังเช่นที่ตรัสไว้ในพระสูตรหนึ่ง ทรงสรุปลัทธิคำสอน (ที่เรียกว่าพรหมจรรย์) ที่ใครๆ ไม่ควรประพฤติปฏิบัติตาม เพราะไม่อาจทำให้พันทุกข์ได้ มี ๔ ประเภท คือ

๑) สมณะพราหมณ์บางพวกสอนว่า การกระทำทุกอย่างไม่ว่าทำดีทำชั่ว ไม่มีผลใดๆ เพราะทุกอย่างสูญไปพร้อมกับการสูญสลายของร่างกายเมื่อตายลง (อุจเจตทิฏฐิ)

๒) สมณะพราหมณ์บางพวกสอนว่า การ

กระทำทุกอย่างทั้งกระทำเองหรือใช้ให้ผู้อื่นทำไม่ว่าทำดีหรือทำชั่ว ไม่มีความหมายอะไร คือมีค่าเท่ากับไม่ได้ทำอะไร (อภิริยทิฏฐิ)

๓) สมณะพราหมณ์บางพวกสอนว่า ความเศร้าหมอง ความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งปวง ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย ถึงคราวเศร้าหมองก็เศร้าหมองเอง ถึงคราวบริสุทธิ์ก็บริสุทธิ์เอง ทุกอย่างเป็นไปด้วยความบังเอิญ (อเหตุกทิฏฐิ)

๔) สมณะพราหมณ์บางพวกสอนว่า ทุกอย่างล้วนมีภาวะที่เที่ยงแท้แน่นอน ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ไม่มีใครสร้างใคร ทุกอย่างเป็นไปอย่างถาวรเป็นตลอดกาล (สัสสตทิฏฐิ)

ลัทธิคำสอนทั้ง ๔ ประเภทนี้ พระพุทธองค์ตรัสว่า มิใช่ช่องทางที่ทำให้ผู้ปฏิบัติตามพันทุกข์ (สันตกสูตร ๒๐/๕๑๕-๕๒๓)

มีเจ้าลัทธิเพียงคนเดียวเท่านั้นคือ มัคชลิโคสาล ที่พระพุทธองค์ทรงกล่าวถึงตรงๆ ว่าเป็น “โมฆบุรุษ” (คือคนที่ปราศจากคุณธรรมโดยประการทั้งปวง) เป็นคนที่เกิดมาเพื่อสร้างความหายนะให้แก่ชาวโลก โดยตรัสว่า “โมฆบุรุษชื่อ มัคชลิโคสาล นั้น เป็นดัง

ลอบสำหรับดักมนุษย์ เกิดขึ้นมาในโลก มิใช่เพื่อประโยชน์แก่อกุลแก้ววลสัตว์ แต่เกิดมาเพื่อความทุกข์เพื่อความหายนะ และเพื่อความพินาศแก่มวลสัตว์”

(ธ.เจก.๓๓/๑๙๖) และทรงสรุปว่า บรรดาสัตว์ที่เป็นปรปักษ์ต่อพระพุทธศาสนานั้น ลัทธิของมักขลิโคสาลเร็วกว่าเพื่อน (ธ.ติก.๓๔/๕๗๕)

มักขลิโคสาลสอนอย่างไร พระพุทธองค์จึงทรงตำหนิลัทธิของเขาไว้เช่นนั้น สามัญญผลสูตร (ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค) ได้บันทึกคำสอนของมักขลิโคสาลไว้ว่า

“ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย เพื่อความเศร้าหมองของสัตว์ทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายหาเหตุมิได้ หาปัจจัยมิได้ ย่อมเศร้าหมอง ย่อมไม่มีเหตุ ย่อมไม่มีปัจจัย เพื่อความบริสุทธิ์แห่งสัตว์ทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายหาเหตุมิได้ หาปัจจัยมิได้ ย่อมบริสุทธิ์ ไม่มีการกระทำของตนเอง ไม่มีการกระทำของผู้อื่น ไม่มีการกระทำของบุรุษ ไม่มีกำลัง ไม่มีความเพียร ไม่มีเรี่ยวแรงของบุรุษ ไม่มีความบากบั่นของบุรุษ สัตว์ทั้งปวง ปาณะทั้งปวง ภูตทั้งปวง ชีวะทั้งปวง ล้วนไม่มีอำนาจ ไม่มีกำลัง ไม่มีความเพียร แปรไป

ตามเคราะห์ดีเคราะห์ร้าย ตามความประจวบ ตามความเป็นเอง ย่อมเสวยสุขเสวยทุกข์ ในภิกขาติทั้ง ๖ เท่านั้น อนึ่ง กำเนิดที่เป็นประธาน ๑,๔๐๐,๐๐๐ กรรม ๖,๐๐๐ กรรม ๖๐๐ กรรม ๕๐๐ กรรม ๔ กรรม ๓ กรรม ๑ กรรมถึง ปฏิปทา ๖๒ อินทรกัป ๖๒ ภิกขาติ ๖ ปริสภูมิ ๘ อาชีวก ๔,๙๐๐ บริพาชก ๔,๙๐๐ นาควาส ๔,๙๐๐ อินทรีย์ ๒,๐๐๐ นรก ๓,๐๐๐ รโฆธาตุ ๓๖ สัตถุญีกรรม ๗ อสัตถุญีกรรม ๗ นิคันฐีกรรม ๗ เทวดา ๗ มนุษย์ ๗ ปีศาจ ๗ สระ ๗ ปวฺฏะ ๗ ปวฺฏะ ๗๐๐ เหวใหญ่ ๗ เหวน้อย ๗๐๐ สุนิน ๗ สุนิน ๗๐๐ จุลมหากัป ๘,๐๐๐,๐๐๐ เหล่านี้ ที่พาลและบัณฑิต เร่ร้อนท่องเที่ยวไปแล้วจักทำที่สุดทุกข์ได้ ความสมหวังว่าเราจักอบรมกรรมที่ยังไม่อำนวยผล ให้อำนวยผล หรือเราสัมผัสถูกต้อง กรรมที่อำนวยผลแล้ว จักทำให้สุดสิ้น ด้วยศีล ด้วยพรต ด้วยตบะ หรือด้วยพรหมจรรย์นี้ ไม่มีในที่นั้น สุขทุกข์ทำให้สิ้นสุดได้ เหมือนดวงของให้หมดด้วยทะนายน้อมไม่มีในสงสารด้วย อาการอย่างนี้เลย ไม่มีความเสื่อม ความเจริญ ไม่มีการเลื่อนขึ้นเลื่อนลง พาลและ

บัณฑิต เร่ร้อน ท่องเที่ยวไป จักทำที่สุดทุกข์ได้ เหมือนกลุ่มด้ายที่บุคคลขว้างไปย่อมคลี่คลายไปเอง ฉะนั้น” (๑๑/๒๑๗)

แม้ว่าศาสนาหรือเจ้าลัทธิบางคน ที่ทำตน เป็นปฏิปักษ์ต่อพระพุทธศาสนา จะแสดงความ ก้าวร้าวทำร้าย หรือบางครั้งถึงกับมีการกระทำที่ เป็นการพยายามทำลายเกียรติยศชื่อเสียงของพระ พุทธเจ้า จนปรากฏเป็นเรื่องราวใหญ่โต เช่นกรณี นางจิตุจมานวิภาเป็นต้น แต่พระพุทธองค์มิได้แสดง อาการเกียจกันหรือทับถม แต่ตรงกันข้าม กลับทรง แสดงพระเมตตาธรรม และหาทางอนุเคราะห์เขา ตามควรแก่ฐานะ ตัวอย่างเช่น

ครั้งหนึ่ง สาวกของนิครนถ์นาฏบุตรคนหนึ่งชื่อ ทิมตปัสสี เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้วสนทนากัน เรื่องหลักกรรมในลัทธิของนิครนถ์กับหลักกรรมใน พระพุทธศาสนา ถูกพระพุทธเจ้าทรงไล่เรียงจนตอบ ไม่ได้ จึงกลับไปหานิครนถ์และเล่าเรื่องที่เกิดขึ้น ให้นิครนถ์ฟัง อุบาลีคฤหบดีซึ่งเป็นศิษย์คนสำคัญ ของนิครนถ์ได้ฟังเรื่องราวที่ทิมตปัสสีเล่า นั้น ก็รับ อาสาไปกับนิครนถ์ว่าเขาจะไปไต่วาทะกับพระพุทธเจ้า

เอง และยืนยันว่าเขาจะปราบพระพุทธเจ้าให้อยู่มือ เสมือนคนที่แข็งแรงจับคอแกะเหวี่ยงไปเหวี่ยงมา ฉะนั้น ทิมตปัสสีไม่เห็นด้วยที่อุบาลีจะไปไต่วาทะ กับพระพุทธเจ้า เพราะเกรงว่าจะเสียที่พระพุทธเจ้า แต่นิครนถ์รับรองว่าไม่เป็นไร พระพุทธเจ้านั้นแหละ จะเสียที่อุบาลี อุบาลีคฤหบดีจึงไปเฝ้าพระพุทธเจ้า และได้วาทะกับพระพุทธเจ้าในเรื่องกรรมเช่นเดียวกัน ในที่สุดจนต่อคำถามของพระพุทธเจ้าและยอม จำนนต่อเหตุผลของพระพุทธเจ้า จึงเกิดความ เลื่อมใสในพระพุทธเจ้า แล้วประกาศตนเป็นอุบาสก นับถือพระพุทธศาสนา แต่พระพุทธองค์กลับตรัส ห้ามเขาว่า ท่านควรใคร่ครวญให้ดีเสียก่อน เพราะ คนที่มีชื่อเสียงอย่างท่าน จะทำอะไรควรไตร่ตรอง ให้รอบคอบ พร้อมทั้งทรงแนะนำต่อไปว่า ตระกูล ของท่านเป็นดุจบ่อข้าวบ่อน้ำของพวกนิครนถ์ ฉะนั้น ข้าวน้ำที่ท่านเคยให้แก่พวกนิครนถ์ก็ควร สงเคราะห์พวกเขาต่อไป อุบาลีคฤหบดีมีทั้งความ แปลกใจและความเคารพเลื่อมใสเป็นอย่างยิ่ง ถึง กับกราบทูลว่า หากพวกเดียรถีย์ได้เข้าพระองค์เป็น สาวก คงจะดีใจและแบกป้ายประกาศไปทั่วเมือง

แต่พระพุทธองค์กลับตรัสทัดทานไว้และให้คิดให้ดีเสียก่อน พร้อมทั้งตรัสแนะนำให้ทำทานสงเคราะห์แก่พวกเดียรฉัตรเหล่านั้นด้วย (อุปาสิทวาหุสูตร ๒๐/๑๑๒-๑๓๕)

เรื่องราวในพระสูตรที่เล่ามานี้แสดงให้เห็นว่า พระพุทธองค์มิได้ทรงรังเกียจคนต่างลัทธิศาสนา และมีได้ทรงสั่งสอนให้พุทธบริษัทรังเกียจคนต่างลัทธิศาสนาด้วย แต่กลับทรงมีพระเมตตาและทรงแนะนำให้พุทธบริษัทอนุเคราะห์ช่วยเหลือพวกเขาเหล่านั้นตามความเหมาะสม ในฐานะที่เป็นเพื่อนร่วมทุกข์ เพื่อนร่วมโลก

อนึ่ง จากเรื่องราวในพระสูตรเดียวกันนี้แสดงให้เห็นว่า การที่ชาวพุทธให้ทานหรืออนุเคราะห์ช่วยเหลือคนต่างลัทธิศาสนานั้น ไม่เป็นการผิดและเป็นสิ่งที่พระพุทธองค์ทรงแนะนำไว้ด้วยว่าควรทำ แต่พึงสังเกตว่า การกระทำดังกล่าวนี้ มิใช่เป็นการทำด้วยความเคารพเลื่อมใสหรือกระทำเพื่อเป็นการบูชา แต่เป็นการกระทำเพื่ออนุเคราะห์ช่วยเหลือด้วยเมตตาธรรม ซึ่งมีความหมายแตกต่างกันมาก

บางครั้งก็มีผู้มากราบทูลถามพระพุทธองค์ว่า ทรงดี ทรงคัดค้านการบำเพ็ญตบะ (คือวิธีปฏิบัติ

นอกพระพุทธศาสนา) ทุกอย่างหรือ พระพุทธองค์ทรงตอบว่า ทรงเห็นด้วยทิพยจักขุว่า ผู้ประพฤติดบะบางคนตายแล้วไปเกิดในทุกคติก็มี บางคนตายแล้วไปเกิดในสุคติก็มี เมื่อความจริงเป็นเช่นนี้ทำไมพระองค์จะติหรือคัดค้านการบำเพ็ญตบะทุกอย่างเล่า และได้ทรงอธิบายต่อไปว่า คำสอนของสมณะพราหมณ์บางพวกก็ลงกันได้กับคำสอนของพระองค์ แต่คำสอนของสมณะพราหมณ์บางพวกก็ลงกันไม่ได้กับคำสอนของพระองค์ กล่าวคือ บางอย่างที่เขาสอนว่าดี พระองค์ก็สอนว่าดี บางอย่างที่เขาสอนว่าไม่ดี พระองค์ก็สอนว่าไม่ดี แต่บางอย่างที่เขาสอนว่าดี พระองค์สอนว่าไม่ดี บางอย่างที่เขาว่าไม่ดี พระองค์สอนว่าดี ดังนี้เป็นต้น

(มหาสิหนาทสูตร ๑๒/๑๒๐๐-๑)

จะเห็นได้ว่า พระพุทธองค์มิได้ทรงมีอคติต่อลัทธิศาสนาอื่น เรื่องใดที่ลัทธิศาสนาอื่นสอนถูกต้อง พระองค์ก็ทรงรับว่าถูกต้อง เรื่องใดที่เขากล่าวไว้ดีก็ทรงรับว่าดี และผลของการปฏิบัติก็เช่นกัน ถ้าเป็นการปฏิบัติที่ถูกต้องที่ดี ไม่ว่าจะเป็นการปฏิบัติของคนนอกพระพุทธศาสนาหรือในพระพุทธศาสนา ก็

ย่อมได้รับผลดีเช่นเดียวกัน นั่นก็หมายความว่า พระพุทธองค์ทรงถือว่า ความจริงและความดีนั้น เป็นสิ่งสากล หากเป็นสิ่งที่จริงและเป็นสิ่งที่ดีแล้ว ไม่ว่าจะลัทธิศาสนาใดสอนหรือใครปฏิบัติก็ย่อมเป็น สิ่งที่จริงและดีเหมือนกัน และย่อมได้รับผลจริงและ ผลดีเหมือนกัน ดังที่พระองค์ตรัสไว้ในพระสูตร หนึ่งว่า “ไม่ว่าตถาคต (คือพระพุทธองค์) จะอุบัติ ขึ้นหรือไม่ก็ตาม ธาตุ คือสิ่งที่มีจริงเป็นจริงก็มีอยู่แล้ว ตถาคตเพียงแต่ตรัสรู้เรื่องของธาตุนั้น แล้วนำ มาบอก แสดง บัญญัติ ตั้งไว้ เปิดเผย จำแนก และ ทำให้เข้าใจง่ายเท่านั้น” (สัมมมัยยามสูตร ๓๔/๕๑๔) การ สอน ในลักษณะนี้นับเป็นคุณลักษณะพิเศษ ประการหนึ่งของพระพุทธศาสนา ซึ่งหาไม่ได้ใน ศาस्ताและลัทธิศาสนาอื่น

แต่เมื่อทรงกล่าวถึงความเหมือนและความ ต่างระหว่างพระพุทธศาสนากับลัทธิศาสนาอื่นนั้น พระพุทธองค์จะทรงแจกแจงเฉพาะในส่วนที่ เหมือนกัน ที่พระองค์ทรงเรียกว่า “คำสอนที่ ลงกันได้” เท่านั้น สำหรับส่วนที่แตกต่างกัน คือ “ที่ลงกันไม่ได้” นั้น จะทรงตัดประเด็นไม่กล่าวถึง

(มหาสิหนาทสูตร ๑๒/๑๒๑)

นอกจากจะไม่ทรงกล่าววฏฏราน ตีเตียน หรือ ทับถมลัทธิศาสนาอื่นแล้ว พระพุทธองค์ยังทรงนิยม แสดงมิตรไมตรีกับนักบวชในลัทธิศาสนาอื่นด้วย ดังจะพบเห็นในพระสูตรต่างๆ ในพระไตรปิฎกว่า พระพุทธองค์มักเสด็จแวะเยี่ยมเยียนสำนักของ นักบวชนอกพระพุทธศาสนาในโอกาสต่างๆ อยู่ หนึ่งๆ เช่นครั้งหนึ่งเมื่อเสด็จประทับ ณ ป่ามหาวัน ใกล้กรุงเวสาลี ในแคว้นวัชชี พระพุทธองค์เสด็จ เข้าไปบิณฑบาตในกรุงเวสาลีในตอนเช้า แต่ทรง เห็นเวลายังเช้านัก จึงเสด็จแวะเยี่ยมวัจจโคตร ปริพาชก และทรงสนทนากับวัจจโคตร เรื่องความ เป็นสหัพพัญญูที่แท้จริงเป็นอย่างไร และเรื่องการ ประพฤติธรรมของคฤหัสถ์และการปฏิบัติตามลัทธิ เดียวรติย์มีผลอย่างไร (๒๐/๔๙๐)

อีกครั้งหนึ่ง เมื่อเสด็จประทับ ณ พระเวฬุวัน ใกล้กรุงราชคฤห์ เวลาเช้าเสด็จเข้าไปบิณฑบาตใน กรุงราชคฤห์ แต่ทรงเห็นเวลายังเช้านัก จึงทรง แวะเข้าไปยังสำนักของปริพาชก และทรงสนทนา กับปริพาชกผู้มีชื่อเสียงคนหนึ่งชื่อ สกฤทหายี เรื่อง

สาเหตุที่ทำให้สาวกเคารพและไม่เคารพศาสนาของตน สกฤตหายิประทับใจมาก สกฤตหายิได้มีโอกาสสนทนากับพระพุทธองค์ ๒ ครั้ง ในที่สุดเกิดความเลื่อมใสในพระพุทธองค์และขอบวชในพระพุทธศาสนา (๒๐/๕๔๗)

ในการสนทนากับนักบวชนอกพระพุทธศาสนา นั้น พระพุทธองค์มักเปิดโอกาสให้เขาทูลถามในเรื่องที่เขาสนใจ ซึ่งส่วนใหญ่มักจะเป็นเรื่องที่เขาเล่าลือกันว่าพระองค์เป็นอย่างนั้น พระองค์เป็นอย่างนี้จริงหรือไม่ เท่ากับเป็นการแก้ข้อข้องใจแก่เขาเหล่านั้น หรือไม่ก็ทรงสนทนาเกี่ยวกับลัทธิของพวกเขา โดยเปิดโอกาสให้พวกเขาอธิบายลัทธิของพวกเขาให้พระองค์ฟังบ้าง ทรงซักถามบ้าง บางครั้งเมื่อมีพราหมณ์ผู้ใหญ่ที่เป็นที่เคารพนับถือของชาวเมืองมาสนทนากับพระองค์ พระพุทธองค์ก็จะทรงสนทนาในเรื่องที่จะไม่ทำให้เขาเสียหน้าหรือเกิดความอับอายบริวาร เช่น

ครั้งหนึ่ง เมื่อพระพุทธองค์ประทับ ณ อัมพลกุฎิการาชอุทยาน ซึ่งอยู่ใกล้บ้านขานุมิตตคาม ในแคว้นมคธ ฤๅทนต์พราหมณ์ ซึ่งเป็นพราหมณ์

ผู้ใหญ่ปกครองบ้านนั้นได้ยินเขาเล่าลือกันเกี่ยวกับพระพุทธองค์ว่าเป็นนักบวชหนุ่มรูปงาม น่าเลื่อมใส จึงอยากจะมาเฝ้าพระพุทธองค์ให้เห็นกับตาบ้าง จึงได้เดินทางมาพร้อมกับบริวารหมู่ใหญ่ แต่ในระหว่างทางเกิดความวิตกกังวลขึ้นมาว่า หากตนถามปัญหาเกี่ยวกับพระพุทธองค์ไม่เข้าท่า หรือหากพระพุทธองค์ทรงถามปัญหาแล้วตนตอบไม่เข้าท่า คงอับอายขายหน้าชาวบ้านแน่ คิดแล้วก็นึกอยากเปลี่ยนใจกลับบ้าน แต่นึกอีกทีหากกลับเสียกลางทาง พวกบริวารของตนก็จะเข้าใจว่าตนซีกลัวหมดน้ำยา ไม่กล้าเผชิญหน้ากับพระพุทธองค์ จึงจำใจต้องไปเฝ้าพระพุทธองค์ด้วยความไม่สบายใจ พระพุทธองค์ทรงทราบที่ฤๅทนต์พราหมณ์มีความรู้สึกอย่างไร ฉะนั้น เมื่อเขาไปถึง พระองค์จึงทรงสนทนากับเขาด้วยเรื่องพระเวทที่เขาเชี่ยวชาญอยู่แล้ว ฤๅทนต์พราหมณ์ดีใจมาก เพราะสามารถยึดอกสนทนากับพระพุทธองค์ได้อย่างสง่าผ่าเผยท่ามกลางสายตาของฝูงชน คือทรงสนทนากับเขาเรื่องคุณสมบัติของความ เป็นพราหมณ์ และเรื่องการบูชาัญญ์ สุตท้าย ฤๅทนต์พราหมณ์เกิดความเลื่อมใสในพระพุทธองค์

หันมานับถือพระพุทธศาสนา (๑๒/๙๐)

เรื่องราวเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า พระพุทธองค์ไม่ทรงรังเกียจนักบวชนอกพระพุทธศาสนา แต่กลับให้เกียรติให้มิตรไมตรีกับพวกเขาเหล่านั้นตามสมควรแก่สถานภาพ

แต่จะสังเกตได้ว่า พวกคนนอกพระพุทธศาสนาทั้งที่เป็นนักบวชและมีชีนักบวชที่มีโอกาสมาเฝ้าสนทนากับพระพุทธองค์นั้น บางคนก็เกิดความเลื่อมใสหันมานับถือพระพุทธศาสนา บางคนก็เพียงรับฟังเฉยๆ แต่บางคนก็รู้สึกผิดหวังโกรธแค้นกลับไปก็มี ฉะนั้น ในความรู้สึกของคนนอกพระพุทธศาสนา บางพวกเห็นว่าพระพุทธองค์ “ไม่ทรงมุ่งร้ายต่อพวกพราหมณ์” คือ ไม่ทรงมุ่งร้ายต่อคนในลัทธิศาสนาอื่น (๑๒/๔๕) แต่บางพวกเห็นว่าพระองค์เป็น “คนเจ้ามายา” คือมีวิชากลับใจคนลัทธิอื่นให้มานับถือพระองค์ (๒๐/๑๑๗)

การเสด็จธรรมของ พระชุกขธเจ้า (๑)

